

MLADI O DRUŠTVENOM SISTEMU SFRJ

Protivurečnosti u savremenom svetu uopšte, i u svakom društvu posebno, zaokupljaju svest čoveka vrlo intenzivno. Revolucionarna kretanja, razvoj industrije i tehnologije, usavršavanje sredstava masovnih komunikacija (i drugi faktori), naročito od polovine prošlog veka, uslovili su, pored ostalog, takve promene u oblasti morala i politike kakve se nekada nisu mogle zapaziti i u razdoblju od nekoliko vekova. Uloga čoveka u svim procesima odlučivanja nameće neophodan zahtev u pogledu preispitivanja osnovnih moralnih i političkih normi i vrednosti kojima se zasnivaju, kako društvo u celini, tako i uže organizacije i kolektivi u kojima čovek živi i radi. Međutim, svest o nekim opštevažećim moralnim vrednostima, koje svako društvo nastoji da razvija u svojih članova, a u mlade generacije posebno, ne menja se na jednostavan, a ni lak način, te je manipulacija takvom svešću veoma otežana kada se žele ostvariti uski interesi pojedinaca i izdvojenih društvenih grupa.

Karakteristično je za omladinu u svetu, a delimično i u nas, da je glasna u traženju svojih prava, da je »nestrpljiva«, »da ne zna šta hoće, ali to hoće odmah« i da se s vremena na vreme »buni«, što proizilazi iz razlike njenog društvenog položaja i njenog značaja i uloge u društvu. To je, sa svoje strane, podelilo mišljenja naučne i šire javnosti u nas, a znatno oštrije u nekim drugim zemljama sveta o njenoj moralnosti, o njenim idealima, stremljenjima, vrednostima i ponašanju. Dok je jedni osuđuju, drugi je patetično podržavaju zanemarujući svaki sa svoje strane njene stvarne probleme, htenja, ponašanje i akciju. Stoga su za donošenje valjanijih sudova o njenoj vrednosnoj orijentaciji potrebna ozbiljna, sistematska i permanentna istraživanja, kako bi se postepeno potisnula već ustaljena i u dobroj meri stereotipna mišljenja o njoj.

Osnovna briga mladih u našem društvu je briga za egzistenciju. Kada to kažemo, svedjedno je da li imamo u vidu mlade zaposlene u

industriji, poljoprivredi, na školovanju, one koji se pripremaju za vojni poziv u vojnim školama i akademijama, većinu studenata i, na kraju, one koji su potražili posao u inostranstvu. U prilog ovom shvaćanju upućujemo na brojne diskusije učesnika Treće konferencije Saveza komunista Jugoslavije.

Vrednosna orijentacija našeg društva sadržana je u osnovnim dokumentima na kojima ono počiva i na kojima se razvija, a od kojih treba posebno istaći Program Saveza komunista Jugoslavije, Ustav SFRJ i Rezoluciju »Socijalistički razvoj Jugoslavije na osnovama samoupravljanja i zadaci Saveza komunista«, donetu na Devetom kongresu SKJ, zatim u stavovima i zaključcima 21. sednice Predsedništva SKJ i Pismu druga Tita i Izvršnog biroa. No, sama načela i rezolucije nisu dovoljni da se društvo razvija u određenom pravcu, već i delatnost subjektivnih snaga, posebno vodećih. Svesne socijalističke snage u zajednici sa radničkom klasom u našem društvu bore se, u celini uzev, za konkretizaciju principa koji proizilaze iz pomenutih dokumenata, a koji se ogledaju u borbi za pretvaranje političkog u individualno pravo (kako bi se, kako je još Marks isticao, društvene snage prestale gubiti u formi političke snage); u borbi za stvaranje uslova za samoupravljanje radnih ljudi u našoj zemlji i dovođenje čoveka u ulogu aktivnog i stvaralačkog subjekta u svim procesima odlučivanja od interesa za pojedinca, instituciju kojoj pripada i za društvo u celini; u borbi za ostvarenje prava na rezultate svoga rada, kako u okviru neposredne proizvodnje, tako i van nje; u borbi za stvaranje ravnopravne saradnje i odnosa između naroda i narodnosti u okviru jugoslovenske socijalističke zajednice; u borbi za stvaranje uslova za nesmetan kulturni razvoj svakog pojedinca, kao i prava svakog naroda i narodnosti na svoju, nacionalnu, kulturu; u akciji za uključivanje svih građana u opštenarodnu odbranu protiv bilo kog neprijatelja koji bi pokušao da ugrozi suverenitet i političko-teritorijalni integritet naše zemlje.

Originalan put u socijalizam u našoj zemlji rezultat je specifičnosti naše socijalističke revolucije, istorijskog nasleđa i razvoja društva i međunarodnih odnosa u svetu posle drugog svetskog rata. Pojedine faze u razvoju našeg društva imale su specifičnosti u svom razvoju, od završetka rata pa do najnovije akcije na korenitijem menjanju društvenih odnosa, te je u njima dolazilo do manjeg ili većeg pomeranja stavova prema pojedinim društvenim vrednostima, pa i tekovinama NOB-a, odnosno do favorizovanja jednih i zanemarivanja drugih. U suštini radi se o vrlo dinamičnim društvenim promenama praćenim nizom devijantnih pojava, koje se, naravno, nisu mogle uvek predvideti u dovoljnoj meri. U takvom društvenom raz-

voju formirani su stavovi ljudi prema našem društvenom sistemu, pa i stavovi i mišljenja mladih o njegovim osnovnim tekovinama, vrednostima, institucijama, problemima i moralnim vrednostima kao rezultat njihove ukupne socijalizacije.

Istina, centralne vrednosti u posleratnom razvoju našeg društva nisu dovođene u pitanje, izuzev od strane raznih ekstremnih grupa čija se delatnost uvek pokazivala manje-više otvoreno kontrarevolucionarnom. Stoga je nužno voditi upornu borbu za odvajanje, odnosno razlikovanje politike takvih grupa, pa i onih koje su delovale i u Savezu komunista, od uporne borbe svesnih socijalističkih snaga u izgradnji našeg društva na osnovama marksizma-lenjinizma. Od uspešnosti te borbe, kao i od rešenja vitalnih interesa mlade generacije zavisiće i njena vrednosna orijentacija.

U ovom radu biće reči o stavu mladih (vojnika u JNA) prema društvenom sistemu SFRJ, stavu i mišljenjima o najvažnijim tekovinama, institucijama i problemima u našem društvu i o mišljenjima mladih o moralnim vrednostima. Odgovori se zasnivaju na rezultatima empirijskog istraživanja koja je u nekoliko poslednjih godina sproveo Centar za andragoško-psihološka i sociološka istraživanja u JNA, na reprezentativnim uzorcima¹ vojnika prema obrazovnom nivou, nacionalnoj pripadnosti, socijalnom poreklu i dr.

Opredelili smo se za obradu i interpretaciju samo onih podataka iz brojnih istraživanja Centra na osnovu kojih se može pouzdanije govoriti o vrednosnoj orijentaciji mladih, odnosno o skladu njihove vrednosne orijentacije i vrednosne orijentacije našeg socijalističkog samoupravljačkog društva, pre svega zbog značaja, aktuelnosti i činjenice da su vrlo retki prilozi na tu temu u domaćoj, posebno vojnoj, stručnoj i naučnoj publicistici.²

¹ O strukturi uzoraka videti šire u sveskama o ispitivanju armijskog javnog mnjenja u izdanju Centra: 1/70; 1/71; 1, 5 i 6/72. godine, a zatim u radovima koje ćemo navesti u fusnotama ovog priloga, a tiču se empirijskog ispitivanja u našoj armiji.

² Od empirijskih radova na ovu temu značajni su: Krsto Kilibarda, *Kriteriji ljudi kod intelektualne omladine*, časopis »Sociologija« 4/60 i *Društveni značaj i ugled radnika prema ocjenama intelektualne omladine*, »Sociologija« 1/61; Mičić Ksenija, *Pokušaj ispitivanja solidarnosti među našim građanima*, »Sociologija« 2/69; dr Ilija Mrmak, *Pripadnici JNA o međunacionalnim odnosima*, Centar za andragoško-psihološka i sociološka istraživanja u JNA, 1969. god. i dr.

Stav³ prema društvenom sistemu merili smo skalom stavova⁴ koja je sadržala iskaze o njegovim najvažnijim obeležjima: demokraciji, otvorenosti, zakonodavstvu, spoljnoj politici, životnim i radnim uslovima radnih ljudi, njegovoj perspektivi i dr.

U celini uzev, rezultati su pokazali da su ispitanici pozitivno ocenili tendenciju razvoja našeg društva⁵, što je činilo osnovu u predmetu merenja, odnosno ispitivanja u ovoj skali. Naš društveni sistem (i njegov daljnji razvoj), prema mišljenju omladine, otvara perspektivu u pogledu razvoja svih sposobnosti i ispoljavanja pojedinaca i kolektiva u ostvarivanju humanih društvenih ciljeva; obezbeđuje uslove za ravnopravnu saradnju svih naroda i narodnosti uz puno poštovanje njihove osobenosti — nacionalne kulture, kao dela opšte kulture jugoslovenske socijalističke zajednice; pruža mogućnost za afirmaciju novog u svim oblastima rada i odnosa među ljudima, radnim kolektivima i društveno-političkim zajednicama imajući pri tom u vidu stvarne mogućnosti — materijalne, društvene i opštekulturne pretpostavke za afirmaciju inovacija na našem tlu.

Otvorenost društva i posebno briga za čoveka poznata je našoj omladini i sastavni je deo njenog životnog iskustva iz koga, svakako, proizilazi i njen realno zauzet stav prema društvenom sistemu, odnosno onim njegovim komponentama koje su date u vidu iskaza u skali stavova.

Mladi se vrlo rano susreću sa konkretnim vrednostima koje društvo nastoji da afirmiše (i na kojima se i ono samo afirmiše), po-

³ O socijalnim stavovima postoji brojna literatura u inostranstvu, pa i kod nas, i prema tome mnoštvo shvatanja te kategorije, kao što je obično slučaj sa kategorijama u oblasti sociologije i socijalne psihologije, kojim disciplinama najviše i pripada, odnosno u kojima je do sada najviše raspravljano o socijalnim stavovima. Mi se pridružujemo onima koji pod stavom podrazumevaju trajne sisteme pozitivnih ili negativnih ocenjivanja, emotivnih stanja ili delatnih tendencija za ili protiv u odnosu na društvene objekte, događaje, ličnosti ili situacije.

⁴ Socijalni stavovi obično se mere skalama stavova kojih ima više tipova, a u našem istraživanju korišćena je skala od 25 iskaza, a svaki iskaz stepenovan je petostepenom skalom (Likertov tip) od krajnje pozitivnog (ocenjivan sa pet bodova) do krajnje negativnog (ocenjivanog sa jednim bodom), tako da su odgovori za svakog ispitanika pojedinačno očekivani u rasponu od 25 do 125 bodova. Međutim, donji zbrojevi iznosili su preko 60 bodova, tako da je srednja vrednost dobijenih rezultata znatno iznad teorijske srednje vrednosti i iznosila je za ceo uzorak 97,51. Stav prema društvenom sistemu je, dakle, izrazito pozitivan.

⁵ Videti šire (što važi za podatke u celini u ovom radu): *Društveno-politički stavovi i vrednosna orijentacija mladih u JNA*, Centar APSI, 1972. god.

čev od prvih dana u porodici, školi, u organizovanim i spontan-
oblicima udruživanja i radnoj organizaciji i sa tako formiranim
pretpostavkama i delimično učvršćenim stavovima dolaze na odslu-
ženje vojnog roka. Vojska u našem društvu predstavlja jedan od naj-
snažnijih zaštitnika osnovnih društvenih vrednosti, odakle i proizilazi
interes i potreba saznavanja stavova njenih pripadnika prema dru-
štvu, jer ih oni upravo treba da brane. Pozitivan stav omladine prema
društvu jedna je od bitnih pretpostavki njene spremnosti za odbranu
njegovih tekovina, a pretpostavka je, sada u miru, motivacije za sa-
vlađivanje realnih teškoća u vojničkom životu kao svojevrsnoj pri-
premi za odbranu društva, odnosno njegovih vitalnih institucija.
Rezultati našeg istraživanja, posmatrani u celini, pokazuju da je taj
uslov, što se tiče mladih, u potpunosti zadovoljen.

Distribucija rezultata u funkciji školske spremne ispitivanih
pokazala je da se odgovori delimično razlikuju od ovog obeležja.
Ispitanici do završene osnovne škole (osam godina) imaju nešto nega-
tivniji stav, odnosno ispod proseka za ceo uzorak, od ispitanika iznad
osnovne škole, čiji je stav iznad proseka za ceo uzorak. Najpozitivniji
stav prema društvenom sistemu SFRJ imaju ispitanici sa završenim
višim školama i fakultetima, što proizilazi iz činjenice da ta katego-
rija ima najbolji ukupni društveni položaj u našem društvu i što
raspolaze sa više znanja te može nešto bolje da oceni sve njegove
prednosti od čega zavisi i njihov realno zauzeti stav.

Opštu sliku o stavu ispitanika, odnosno mladih⁶ u JNA, prema
društvenom sistemu SFRJ dopunićemo interpretacijom odgovora uz
pojedine tvrdnje, naime one koje su, prema frekvenciji odgovora,
svrstane u prvih pet po rangu, kao i onih koje su među zadnjih pet
na skali stavova.

Ispitanici su najpozitivnije ocenili sledeće tvrdnje: (1) »treba
se ponositi time što živimo u samoupravnim socijalističkom društvu«;
(2) »naše društvo omogućava uspešan kulturni i privredni razvoj svih
naroda i narodnosti SFRJ«; (3) »naša zemlja vodi naprednu spoljnu
politiku«; (4) »zakoni naše zemlje su savremeni i napredni«, a pod-
jednako su ocenjene tvrdnje »za našu zemlju nije bilo uspešnijeg
puta u socijalizam od ovog kojim idemo« i »da je u našoj zemlji bilo
neko drugo društveno uređenje ne bi u izgradnji zemlje bilo posti-
gnuto ono što danas imamo«.

⁶ U našem radu upotrebljavamo termin »mladi« umesto vojnici u JNA,
češće i umesto »ispitivani«, odnosno »ispitanici« jer smatramo da, što se tiče
stava prema društvenom sistemu, odnosno njegovim moralnim vrednostima,
nema bitnijih razlika između muške i ženske omladine, odnosno omladine u
celini. U prilog ovog shvatanja upućujemo na rezultate koje je dobio empirij-
skim istraživanjem dr Krsto Kilibarda, čije smo radove već pomenuli.

Odgovori mladih na ovih nekoliko tvrdnji jasno ukazuju na visok stepen njihove identifikacije sa našim socijalističkim društvom. Iskazi su tako izraženi da se jasno odnose na naše društveno uređenje i označavaju njegove bitne odlike, što su mladi uočili i visoko ih vrednovali, odnosno zauzeli pozitivan stav prema njima. I ove tvrdnje pozitivnije su ocenili obrazovaniji ispitanici, odnosno oni sa višim školama i fakultetima.

Unutrašnji društveni razvoj, demokratskost i karakter naših zakona poznati su mladima, a takođe i spoljna politika, odnosno otvorenost prema svetu, te je veoma značajno da oni imaju tako pozitivan stav prema tim odlikama našeg društvenog sistema i njegovom daljnjem razvoju. To dalje znači da su mladi za progresivnu unutrašnju i spoljnu politiku za koju se upravo bore vodeće snage našeg društva, odnosno da je i ta politika progresivna.

Pozitivan stav mladih ispoljen je i prilikom njihovog odbacivanja nekih negativnih iskaza o našem društvenom sistemu. Među te iskaze, koji su po svojoj frekvenciji svrstani na poslednja mesta u skali, spadaju: (22) »odviše slobode smo dali ljudima, pa nam se to danas sveti«; (23) »svakom sposobnom i vrednom čoveku odgovara bilo kakvo društveno uređenje«, (24) »svejedno je u kojoj se zemlji živi, važno je da su obezbeđeni uslovi za život« i (25) »mnogo se kod nas govori o brizi za ljude, ali se ta briga zanemaruje«. Odbacivanjem ovih tvrdnji o našem društvenom uređenju mladi se opredeljuju za društvo humanistički orijentisano, društvo sa više slobode, a ujedno i protiv bilo kakvog društva, tj. takvog u kome bi čovek imao kakvu-takvu egzistenciju, ali bez njegove mogućnosti da utiče na svoj položaj i kretanje društva u celini. Njihov ideal je društvo kakvo se u nas izgrađuje.

STAV I MIŠLJENJA MLADIH O TEKOVINAMA, INSTITUCIJAMA I PROBLEMIMA U NAŠEM DRUŠTVU

Stav mladih o našem društvenom sistemu sazna se i analizom njihovih mišljenja, odnosno datih odgovora i na druga brojna pitanja u našim istraživanjima, a koja su se odnosila na tekovine, institucije i probleme u našem društvu, od kojih ćemo se na neka od njih osvrnuti.

Mladi smatraju da su *najveće tekovine našeg socijalističkog razvika*: ravnopravnost nacija i narodnosti (bratstvo-jedinstvo), sloboda i nezavisnost naše zemlje, samoupravljanje — originalan put u razvoju socijalizma, lična sloboda i sigurnost građana, zatim ne-

svrstana spoljna politika, odnosno otvorenost prema svetu, dostignuti životni standard i sloboda kulturnog stvaralaštva. Nema sumnje da su to osnovne tekovine našeg društva, a to isto smatra i mlada generacija. Iako se ponekad govori o krizi školstva, prenaglašavajući time njegove slabe strane, smatramo da je ono u dobroj meri uticalo da se formiraju pozitivni stavovi i mišljenja mladih prema osnovnim tekovinama našeg društva, jer su naši ispitanici u pretežnoj većini stupili upravo iz školskih klupa u vojsku, u kojima su proveli, sem u porodici, najveći deo svog života. Pored porodice i škole, na formiranje stavova najviše utiču sredstva masovnih komunikacija, tj. sadržaji koji se prenose tim sredstvima. Neminovne su slabosti u vaspitanju mlade generacije, sadržajima u sredstvima masovnih komunikacija, kao i u društvu uopšte, posebno u složenim uslovima izgradnje samoupravljanja. Međutim, smatramo, na osnovu rezultata naših istraživanja, da one nisu preovlađujuće, jer su mladi osposobljeni da politički misle, podržavaju i da dalje razvijaju najvaljanije tekovine našeg društva.

Najjači kohezioni faktori jugoslovenske socijalističke zajednice, prema mišljenju omladine, jesu: narodnooslobodilačka borba, socijalizam kao društveno uređenje, jedinstven Savez komunista, potreba svih naroda za zajedničkom odbranom i drugi faktori. Zanimljivo je da mladi nisu u značajnijoj meri navodili etničku srodnost, kulturne tradicije i međusobnu povezanost na tom planu, pa ni ekonomske potrebe kao kohezivne faktore. Ove odgovore nešto su češće navodili samo obrazovaniji vojnici. Nesumnjivo je da su i ovi faktori vrlo značajni, ali su u odgovorima mladih izostali, verovatno zbog činjenice da su baš oni bili predmet oštih i neprincipijelnih polemika između pojedinih institucija, pa i rukovodstava nekih republika u nekoliko poslednjih godina, pri čemu su isticali kao razjedinjavajući, a ne ujedinjavajući. Dalje, činjenica je da se ovi faktori manje poznaju, odnosno njihov značaj, što je, takođe, uticalo da se u manjoj meri navode. Rezultati upućuju na potrebu potenciranja i ovih faktora u sistemu vaspitanja, pa i u ukupnom procesu socijalizacije mladih, kako bismo im pridavali onaj značaj koji zaista imaju.

Ispitivanja pokazuju da mladi smatraju da su *najveće opasnosti za našu zemlju*: nacionalizam i šovinizam, agresija spoljna i kontra-revolucionarna i subverzivna delatnost unutrašnjih neprijateljskih snaga, kao i njihova povezanost sa neprijateljski raspoloženim snagama prema našoj zemlji u inostranstvu. Pojave ovakve vrste latentno su prisutne, ali se gotovo nikad ne javljaju u svom čistom obliku, te ih je vrlo teško prepoznavati, posebno u odsustvu pouzdanih informacija. Stoga je neophodna permanentna budnost Saveza

komunista i radničke klase da na vreme uoče i suzbiju negativne tendencije u razvoju našeg društva koje se ogledaju u nacionalizmu, unitarizmu, liberalizmu i sl.

Odgovori mladih o najvažnijim tekovinama, kohezionim faktorima i problemima u našem društvu pokazuju da oni u dovoljnoj meri poznaju njegov razvoj i da vrlo pažljivo uočavaju složenost uslova u kojima se izgrađuje, što ćemo upotpuniti interpretacijom njihovih mišljenja o našoj spoljnoj politici, koncepciji opštenarodne odbrane i najvažnijim zadacima na kojima treba i dalje uporno raditi u izgradnji našeg društva.

Naša spoljna politika rezultat je razvoja našeg društva, a zasniva se na principima internacionalizma, solidarnosti sa naprednim revolucionarnim pokretima u svetu, nemešanja u unutrašnje poslove drugih zemalja, nesvrstavanja u vojnopolitičke blokove, miru kao pretpostavci napretka i razgovoru kao metodu rešavanja međusobnih sporova na bilateralnoj osnovi ili u okviru Ujedinjenih nacija i dr. Mladi imaju u vidu prednosti ovakve politike, njenu celokupnu posleratnu životvornost i dalekosežnu perspektivu zbog čega je vrlo pozitivno ocenjuju. Oni smatraju da takva politika, pored mnoštva drugih prednosti, naročito na planu aktivnog povezivanja naše zemlje na brojnim poljima sa drugim zemljama sveta, jača odbranu naše zemlje. Ona utiče na razvijanje samopouzdanja i jače oslanjanje na sopstvene snage, a jača i veru u solidarnost svih progresivnih snaga u svetu u slučaju agresije na našu zemlju. Ona je u suštini miroljubiva politika u čemu joj je i najveći doprinos na stvaranju, odnosno održavanju mira u svetu, a time i odbrani naše zemlje.

Opštenarodna odbrana predmet je teorijskih rasprava i praktične delatnosti brojnih institucija u Armiji i građanstvu, a posledica je pojačanog kursa izgradnje samoupravljanja u našem društvu. ONO je uvrštena u vaspitno-obrazovne programe u vojsci, a takođe i u građanstvu u kojima se ukazuje na njene društveno-političke osnove, povezanost sa našom spoljnom politikom, a zatim se ukazuje na ulogu pojedinih elemenata u sistemu opštenarodne odbrane i njihove međusobne odnose, na primer, mesto JNA u ONO i njen odnos prema teritorijalnoj odbrani i dr. Vaspitno-obrazovnim i idejno-političkim delovanjem želi se na određen način ukazati na nove elemente i prevazići neka tradicionalna shvatanja u organizaciji svih ljudskih potencijala u odbrani našeg društva. Nema sumnje da je najosetljivije pitanje davanja pravog mesta operativnoj armiji i određivanje njenog odnosa prema drugim delovima odbrambenog sistema. Stoga je vrlo značajno ispitivati stavove i mišljenja mladih prema ONO u celini i

mestu i funkciji, kao i međusobnom odnosu pojedinih elemenata u tom sistemu.

Rezultati našeg ispitivanja pokazali⁷ su da su mladi uvereni da se opštenarodnom odbranom možemo uspešno suprotstaviti agresoru. Uverenost u valjanost ONO rezultat je njihovog saznanja o njenoj organizaciji i, što je važnije, o njenoj verifikaciji pre svega u našoj narodnooslobodilačkoj borbi, a zatim u nekim zemljama koje su se borile i koje se još uvek bore za svoje oslobođenje u posleratnom periodu (naročito Vijetnam). Mladi smatraju da je ONO izraz poverenja u našeg čoveka, kao rezultat saznanja da je on odlučujući faktor u svim procesima rada, pa i u ratu; da umanjuje mogućnost pojave i delovanja domaćih izdajnika; da je rezultat samoupravne orijentacije društva i da je najbolja alternativa odbrane društva i njegovih tekovina. Podruštvljavanje funkcija u oblasti odbrane i dovođenje čoveka u aktivnu i odlučujuću ulogu i na ovom polju jača odbranu naše zemlje. Mladi smatraju da se izgradnjom sistema opštenarodne odbrane i zastupanjem nesvrstane spoljne politike uopšte ne dovodi u pitanje problem savezništva u eventualnom ratu. Polazeći od toga da naša zemlja može voditi samo odbrambeni rat, sasvim je sigurno da bi se u tom slučaju našla na strani progresivnih snaga u svetu, koje bi joj u svakom slučaju bile i najbolji saveznici, a takva pretpostavka je zastupljena i u sistemu mišljenja mladih. Nema sumnje da će to biti snažan faktor njihovog ponašanja i akcije, ne samo u izgradnji ONO danas u miru već i u eventualnom ratu.

Svako društvo postavlja dugoročne ciljeve koje želi da dostigne i prema njima strategijske zadatke na kojima treba najviše raditi. Cilj našeg društva je izgradnja socijalizma, odnosno komunizma, shvaćenog u Marksovom smislu⁸. *Mladi smatraju da najviše treba raditi na razvoju samoupravljanja, usavršavanju privrednog sistema, a zatim na rešavanju nekih problema u odnosima između republika, kao i na povećanju kulturnog nivoa stanovništva.* To su, svakako, trajni zadaci našeg društva, pa je razumljivo što su i prema mišljenju mladih od takvog značaja da na njima zaista treba najviše raditi. Njihovim rešavanjem u svakom slučaju rešili bi se i brojni drugi, iako manji, ali ipak značajni zadaci, npr. zdravstvena zaštita, poboljšanje

⁷ Videti šire: Mišljenja vojnika i starešina o nekim aspektima koncepcije ONO, Centar, sveska 10/71.

⁸ »Komunizam za nas nije stanje koje treba da bude uspostavljeno, ideal prema kome stvarnost treba da se upravlja. Mi nazivamo komunizam stvarni pokret, koji ukida sadašnje stanje.« K. Marks — F. Engels, »Njemačka ideologija«, Rani radovi, Zagreb, 1961, str. 358.

radnih uslova, izgradnja, proširenje i održavanje sredstava masovnih komunikacija, svih vrsta putničkog saobraćaja i sl.

Interpretirani podaci pokazuju da, kada se radi o ocenama mladih o najvažnijim tekovinama, institucijama, problemima i glavnim zadacima na kojima treba dalje raditi, preovlađuju određeni idejni faktori kao značajniji, što u pojedinim fazama razvoja društva može biti potpuno tačno, odnosno odlučujuće, ali ne i u jednoj dužoj perspektivi. Dejstvo drugih faktora, posebno ekonomskih, ipak je odlučujuće te se oni ne smeju ispustiti iz sistema mišljenja kao značajni čak ni u mlade generacije, jer od njene pravilne usmerenosti, odnosno formiranja i aktivnosti zavisice kretanje društva u celini.

MLADI O MORALNIM VREDNOSTIMA U NAŠEM DRUŠTVU

U jednom celovitom sistemu vrednosti razlikujemo mnoštvo relativno samostalnih podsistema vrednosti i među kojima su najvažnije: moralne, političke, pravne, tehničke, estetske, religiozne i dr. vrednosti. *U našem radu reč je o moralnim i političkim vrednostima u našem društvu.*

Jedna od bitnih veza pojedinca sa društvenom sredinom jeste i moralna veza. Ona se ispoljava kroz naše specifično suđenje vlastitih postupaka, želja i namera, kao i u suđenju postupaka, želja i namera ličnosti s kojima smo u bližim ili daljim odnosima. Na taj način regulišemo svoje međusobne odnose u grupi i društvu u celini. Za procenjivanje sebe, drugih i društva u celini potrebno je u društvu biti stvaralački prisutan i samo na taj način moguće je saznati koje su to osnovne moralne vrednosti sredine i epohe u kojoj se živi. Moralne vrednosti su takve vrednosti pomoću kojih se zadovoljavaju neke od bitnih ljudskih potreba, npr. potreba za harmonijom, ličnom i kolektivnom bezbednošću, za podsticanje na aktivan i stvaralački rad i sl.

Vrednosti⁹ su predmet rasprava u više naučnih disciplina, a sociologija ih proučava kao kolektivne tvorevine, kao konstitutivne elemente društvenih grupa i jednu od značajnih determinanti individualnog i kolektivnog ponašanja. Mnoge društvene pojave ne bi se mogle objasniti bez poznavanja vrednosnih sistema njihovih aktera.

⁹ Nešto je vredno ili nevredno tek u odnosu na čoveka i nema vrednosti same po sebi. »Vrednosti su subjektivno-objektivne i nastaju u odnosu, u relaciji subjekta i objekta, u njihovom uzajamnom delovanju: objekt uslovljava karakter vrednosti, ali je subjekt taj koji »boji« objekt vrednošću. Vrednosti su, dakle, relacioni fenomeni« — dr Vuko Pavićević, »Osnovi etike«, Beograd, Kultura, 1967, str. 181.

Sociolog istražuje inspirativni smisao vrednosti za pojedinca i društvenu grupu i njihovu integrativnu funkciju. U predmetu njenog interesovanja posebno mesto zauzimaju opštedruštvene, pre svega moralne i političke vrednosti, bilo društva u celini, bilo pojedinih njegovih elemenata, odnosno užih celina, institucija, društvenih slojeva (u našem slučaju omladine) i sl. U kojoj je meri razvijena svest mladih o tim osnovnim i najopštijim vrednostima našeg društva i kakav im (pojedininim od njih) pridaju značaj, svakako je jedan od važnih pokazatelja njihovog stava prema starijoj generaciji i prema društvu u celini. Izjašnjavajući se za ili protiv određenih vrednosti, oni se izjašnjavaju za ili protiv određenog stanja u društvu, odnosno izriču sud o njenoj moralnosti. Ne treba posebno naglašavati da ako mladi smatraju naše društvo moralnijim, da će biti spremniji da učestvuju u njenoj daljnjoj izgradnji, usavršavanju, humaniziranju i odbrani njegovih tekovina, što je jedan od osnovnih ciljeva socijalizacije mlade generacije.

Mišljenja o vrednostima u našem društvu, odnosno o njihovom značaju za uspeh u njemu i mišljenja mladih o potrebi žrtvovanja za određene društvene vrednosti dobili smo takođe putem skala¹⁰ u kojima se preko procene važnosti tih vrednosti i ličnih osobina upotpunjava opšta slika vrednosne orijentacije omladine. Zastupili smo one osobine ličnosti koje su reprezentanti moralnih svojstava kao regulatora ponašanja i čine osnovu moralnog sistema vrednosti u našem društvu.

Ispitivanja su pokazala da između predloženih *mladi posebno cene* neke od najopštijih osobina ličnosti: iskrenost, sposobnost, obrazovanje, pouzdanost i poštenje. Zanimljivo je da istovremeno smatraju da se te osobine ređe susreću u ljudi, čime se jasno opredeljuju za socijalističku ličnost — još otvoreniju, sposobniju, obrazovaniju, pouzdaniju i pošteniju. Naša omladina, o kojoj je ovde reč, vaspitavana je u duhu socijalističkih vrednosti, pa je sasvim razumljivo što su joj kriteriji u pogledu profila socijalističkog čoveka veoma strogi. Oni su do tada, do stupanja u vojsku, uglavnom i »živeli« sa idealnim

¹⁰ Za procenu važnosti određenih vrednosti i ličnih osobina ljudi kao kriterija njihovog uspeha u društvu koristili smo skale u kojima su navođene pozitivne i negativne osobine ljudi, kao i određene vrednosti. Ispitanici su svaku osobinu procenjivali posebno izjašnjavajući se da li je ona »veoma značajna« ili »potpuno beznačajna« za uspeh u našem društvu. Skala je takođe bila petostepena, kao i skala za merenje stava prema društvenom sistemu. Zatim smo koristili i drugu tehniku ispitivanja — tražili smo da iz konteksta predloženih osobina izdvoje one koje su prema njihovom mišljenju najvažnije, a zatim koje su najređe u ljudi i na kraju naveli smo najvažnije društvene tekovine između kojih su birali one za koje bi se i oni žrtvovali u slučaju potrebe.

likovima iz književnosti, filma, sa televizije, iz škole i drugde, te im i manje odstupanje od formiranih predstava o čoveku veoma smeta. Time, naravno, ne želimo da umanjimo njihovu moć zapažanja i rasuđivanja, ali smatramo da kod njih dolazi do izražaja više prosuđivanje tuđih nego svojih postupaka i ponašanja, a njih je, kao što je to slučaj uostalom i kod starijih, lakše osuđivati, nego sebe.

Iz ovih podataka mogla bi se izvući pogrešna ocena na račun moralnosti društva i misliti da je društvo loše jer forsira ličnost sa manama, odnosno nesvojstvenim crtama socijalističkom čoveku. Međutim, odgovori na jedno od direktnih pitanja o načinima napredovanja u našem društvu opovrgavaju takav zaključak. Ispitanici su odgovorili da je za napredovanje u našem društvu najvažnija marljivost i zalaganje u radu, a zatim sticanje formalnih (viših) kvalifikacija, što se opet ne može postići bez veće marljivosti. Tako misli oko tri četvrtine omladinaca. Tek svaki deseti misli da su važne i neke negativne pojave, nesvojstvene čoveku u socijalističkom društvu, kao kriteriji bržeg napredovanja, odnosno postizanja većih uspeha u njemu.

Mladi odbacuju te negativne pojave, a takođe i neke faktore koji su bitni i gotovo presudni za uspeh u potrošačkom društvu kao što su sreća, novac i imovina, lepo oblačenje, prodornost i bezobzirnost u izboru sredstava za uspeh u životu.

Opšte uzev mladi cene one lične osobine i moralne vrednosti koje su osnova sistema vrednosti u našem društvu kao glavne kriterije i za napredovanje ljudi u njemu, a zatim su uvereni da u našem društvu vladaju pozitivne norme socijalističkog morala, jer se nisu bez osnova s njim identifikovali, što smo opširno prikazali na prethodnim stranicama.

U sistemu vrednosti i društvenih tekovina najvažnije su one za koje bi se ljudi žrtvovali kada bi to zatrebalo. Čovekov život je za njega lično najveća vrednost, ali se i on vrlo često žrtvuje za odbranu nekih ideala, na primer slobode, domovine, svoje porodice, časti i dostojanstva i dr. Čovek se u svom životu ne rukovodi samo ličnim motivima i potrebama, već i potrebama zajednice, društva, uže socijalne grupe, partije kojoj pripada, te je nužno da svoje potrebe zadovoljava u jedinstvu sa potrebama društva, odnosno užih socijalnih grupa. Ukoliko su društvene vrednosti takvog karaktera da omogućavaju i pojedincu da ispolji svoje stvaralačke snage i sposobnosti, utoliko će i on biti spremniji da se za njih bori, pa i žrtvuje.

Naša ispitivanja pokazuju da bi se naša omladina borila za društvene vrednosti i tekovine našeg društva i da bi se žrtvovala, pre svega, za slobodu i nezavisnost naše zemlje, a zatim za ravnopravnost

nacija i narodnosti, za samoupravni socijalistički sistem, ličnu slobodu i demokratska prava naših građana, za slobodu kulturnog stvaralaštva i dr. Navedene vrednosti neophodna su pretpostavka egzistencije svih drugih vrednosti u našem društvu, pa je i svest omladine o njihovom značaju, sudeći prema njihovim iskazima, vrlo razvijena. Nema sumnje da je to najveća potvrda identifikacije omladine prema društvu u kome žive — odnosno njihove razvijene svesti o valjanosti njegovih tekovina, institucija i osetljivosti za njegove probleme. Ujedno, to je i potvrda da su te vrednosti veoma inspirativne u ponašanju mlade generacije, da su to i njeni ideali i da se nedvosmisleno opredeljuju za generalni kurs izgradnje našeg društva.

*

Ispitivanje stava mladih prema društvenom sistemu SFRJ, o njegovim najvažnijim tekovinama, institucijama, problemima i vrednostima pokazalo je da mladi prihvataju ideju i praksu samoupravljanja, a posebno cene slobodu i nezavisnost, nesvrstanu spoljnu politiku i koncepciju opštenarodne odbrane. Zatim, da su sa stanovišta moralnih normi i vrednosti našeg socijalističkog društva, a koje su sadržane u Programu Saveza komunista, Ustavu SFRJ i nekim drugim, za ovo društvo značajnim dokumentima, prihvatljive njihove ocene o značaju ličnih osobina ljudi i njihovih vrednosti kao kriterija uspeha, odnosno napredovanja u našem samoupravnom društvu i da, prema njihovoj oceni, takve vrednosti i danas predstavljaju glavna merila uspeha u njihovom životu, čime je izrečena visoka ocena o moralnosti našeg društva.

Dobijene i interpretirane podatke o ovom radu treba primiti sa izvesnom rezervom, kao što inače treba biti obazriv prema svim rezultatima koji se dobijaju metodom i tehnikom empirijskog istraživanja u oblasti ispitivanja i »merenja« socijalne svesti ljudi, posebno u uslovima dinamičnih društvenih kretanja i vidnih promena kao što je slučaj upravo u nas. Međutim, iskrenost i otvorenost mladih u nas pruža nam dovoljno dokaza o objektivnosti njihovih iskaza, u što smo se uverili u dugogodišnjem istraživačkom radu prilikom ispitivanja njihovih stavova i mišljenja o najosetljivijim problemima u našem društvu. Pored prihvatanja pozitivnih normi i vrednosti nikad se nisu dvoumili da ukažu na probleme i slabosti u našem društvu.

Identifikacija mladih sa našim društvenim sistemom potvrda je njegove progresivnosti, vitalnosti njegovih institucija i mogućnosti za uspešno rešavanje niza problema, pa i problema mlade generacije, zbog čega su oni i izrazili svoju spremnost za borbu, pa i žrtvovanje

za njegove najvaljanije tekovine. Svakako da je to rezultat humane i efikasne socijalizacije mlade generacije i njene osposobljenosti da uočava stvarne prednosti našeg društva, kao i njegove probleme, što predstavlja neophodan uslov za njeno uključivanje u borbu na njegovoj daljnjoj izgradnji, na načelima marksizma—lenjinizma i već afirmisanim normama i vrednostima u njegovom dosadašnjem kretanju. Ideali mlade generacije su u suštini oni koji se postepeno realizuju u izgradnji našeg samoupravljačkog društva, te je i njihova spremnost na njihovom oživotvorenju tim veća, odnosno izraženija, što su mladi pokazali ne samo deklarativnim prihvatanjem već u prvom redu svojom akcijom u posleratnoj izgradnji našeg društva.

Kapetan

mr Nedeljko POPARA